

בגינת הירק / מאת: ח.נ. ביאליק

מתוך: "מחרוזת פרקי ספרות לביה"ס היסודי" מד"ל חלק א' תשל"ה עמ' 196-199

בְּגִינת הַיֶּרֶק

לא שֶׁבֶת וְלֹא חַג	וְכִרְאוֹת זֹאת הַסֶּלֶק
כִּי אִם יוֹם קִיץ סֶתֶם,	הַתְּאֵפֶק לֹא יָכֹל
וּבְגִינת הַיֶּרֶק	וַיִּתְפֹּס עֲגֻבְנִית
קוֹל שְׁשׁוֹן וּמְחוּל-עַם.	וַיֵּצֵא בְּמַחוּל.
הַחֲבֵב בְּעוֹגֵב,	וּפְתָאִם – שִׁימוּ רֹחַ –
בְּחֻצוֹצְרָה הַצָּרְצָר,	– גַּם הַגִּזְרֵזָה בָּא
רָגַל מִי זֶה אִפּוֹא	מְכֹרֵכֵר בְּכָל עוֹז
מִמְחוּלוֹת תִּעְצָר?	עַם בֵּת לָפֶת עֲבָה.
וּבַעֲרוּגוֹת הַגֶּנֶה	וְגַם צָמֵד חֲמֹד,
מִסָּבִיב לְחֶבֶת	בְּצֹל וּבֵת-שׁוּם,
קֹפֵץ כְּרוּב, הַרִים שׁוֹק,	הַתְּלַבְּטוּ בֵּין רַגְלִים,
קִם לְרִקְדָּה עִם כְּרוּבִית.	וַיֵּרָאוּ: לֹא גֵרִשׁוּם.
וַיֵּרָא זֹאת אֲבֹטִיחַ	גַּם בְּלְבוֹס הָאֲבִיוֹן
וְלֹא יָכֹל עוֹד עֲמֹד	– אֵל אֲתָן פִּי לְחֶטְא –
וּבְמִדֵּי הַפְּסִים	בָּא לְרִקְדָּה, בְּמַחִילָה,
רַץ עִם דְּלַעַת לְרִקְדָּה.	הוּא עַל כָּל מְשַׁחֲתוֹ.
בֶּן-תִּירָס צָהֵב הַמְּעִיל	וַתִּרְעַשׂ הַגֶּנֶה
בְּלוֹרִיתוֹ אִזּוֹ הַפְּשִׁיל	וַיִּהְיֶה בָּהּ כָּל שְׁבִיל
וּבְחֻטְפוֹ חֲמֵנִית	מִמְחוּלוֹת וּנְגִינָה
קִם לְכַרְכֵּר בְּגִיל.	וּמְמַצְהָלוֹת גִּיל
וַיִּבְעַר אִזּוֹ כָּאֵשׁ	רַק אֲפוֹן הַמְּסֻכָּן
מִקְנָאָה לֵב הַצָּנוֹן	עֲמֵד מִן הַצַּד,
וַיִּקְפֹּץ לְפִזּוֹ	עַל מִטָּהוּ נִשְׁעָן
עִם אַחוֹת הַמְּלֻפְפוֹן.	וְלֹא נָע וְלֹא נָד.

אֵיכָה אוֹכֵל לְשׁוֹשׁ
אֵיכָה אוֹכֵל לְרֶקֶד –
וְצִיצֵי נְשָׁרוּ כְּבָר,
וְתַרְמִילֵי רִיקִים עוֹד.

שיר זה מתאר את שמחתו של ציבור הירקות בגינה, מול עצבותו של פרט אחד בתוכה - האפון.

על מבנה השיר

לשיר שני חלקים עיקריים. חלקו הראשון, מקיף את רובו של השיר. הוא מתאר את השמחה בגינה. החלק השני, הכולל את שני הבתים האחרונים, מתאר את עצבותו ובדידותו של האפון. מבחינת מבנהו יכול היה החלק הראשון לעמוד ברשות עצמו כשיר נפרד. כמובן, שבמקרה זה הייתה זו יצירה ספרותית בעלת אופי שונה. קריאתו של החלק השני גורמת לקורא שיבין את החלק הראשון באור שונה, עשיר ומורכב יותר.

על החלק הראשון בשיר

שני הבתים הראשונים בשיר מתארים באורח כללי את החגיגה, תוך התייחסות לתזמורת. השיר נפתח במילת-שלילה:

"לא שבת ולא חג".

השמחה אינה קשורה בחג או במועד מסוים, זהו –

"יום קיץ סתם".

הרושם הוא, כאילו תופעת השמחה ללא סיבה מפורשת היא בלתי רגילה וראויה להדגשה מיוחדת (כדאי לזכור את קריאתם של ההורים בשיר "הילדה אילת": "היום לא חג"). בתשעת הבתים הבאים מתוארים הזוגות הרוקדים ורובם של הבתים פותחים ב-ו' החיבור. ניסוח זה מחזק את הרושם, שהצטרפותו של כל צמד היא המשכו של התהליך השלם – של היסחפות בשמחה הכללית. התחושה היא של שמחה סוחפת כול, שמחה שאין אפשרות לעמוד בפניה.

"רגל מי זה איפוא

ממחולות תיעצר".

משפט זה יקבל משמעות אחרת, כשיתברר שיש מי שרגלו נעצרה : האפון.

הבית התשיעי, שגם הוא נפתח ב-ו' החיבור, מסכם את השמחה. אוצר מילותיו מבליט רעש ומהומה :
"ותרעש", "ויהם", "נגינה", "מצהלות"

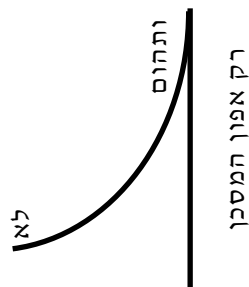
האווירה בחלק הראשון היא שמחה רעשנית, ובתוכה התייחסות הומוריסטית לירקות הרוקדים כבני-אדם.

על החלק השני בשיר

המעבר מהשמחה לתוגה הוא חד. המילה "רק" פותחת את הבית העשירי ומבליטה את קיומה של ישות מסוימת בגינה שהיא שונה :

האפון העומד בצד ואינו משתתף בשמחה.

את תיאור מצב הרוח בשיר אפשר לתאר בגרף מעין זה :

מבנה זה של השיר בו מתוארת שמחה סוחפת מול תוגה עמוקה, מעניק עומק נוסף לכל אחת מהתחושות המתוארות.

על תיאור הירקות

השיר מדגיש את תחושת השמחה הכללית, על-ידי שהוא מתייחס לכל אחד מהירקות בנפרד ומתאר את חלקו המיוחד בחגיגה.

כדאי לבדוק את האמור על כל אחד מהרוקדים.

1. הכרוב רוקד עם הכרובית (צורת הזכר והנקבה של אותו השם). על הכרוב אומר השיר: "קפץ כרוב הרים שוק" - התנועה נמרצת וקצת המונית. התמונה של הכרוב העגלגל והמלא המרים שוק, יש בה אלמנט מעורר גיחוך.
2. הזוג השני הם האבטיח והדלעת: שני צמחים השייכים לאותה משפחה (מבחינה בוטנית) - של הדלועיים. האבטיח "לא יכול עוד עמוד" (כדאי לזכור צורתו הכדורית), בכך הוא משתלב באווירה של "רגל מי זה איפוא ממחולות תיעצר". מדי הפסים שלו מזכירים את כתונת הפסים של יוסף. התיאור מעלה אסוציאציות של תלבושת מהודרת של בן מפונק.
3. התירס רוקד עם החמנית - שניהם צהובים, בשניהם הזרעים מסודרים זה בצד זה. השיר מתייחס לחלקים שונים של פרי התירס במונחים השאולים מעולמו של אדם: עטיפתו היא "מעיל", השערות שבקצהו הן "בלורית", שאותה הוא מפשיל לקראת הריקוד. יש בפעילותו נמרצות הגובלת בתקפנות: הוא "חוטף" את בת-זוגו ו"מכרכר" בגיל. תיאור התירס המוארך מול החמנית המעוגלת יש בו אלמנט הומוריסטי.
4. הצנון רוקד עם המלפפון - השמות מתחרזים. הצנון "בוער מקנאה" - בוער - רמז לצבעה האדום של קליפתו. טעמו מר, מרירותו היא אולי אחת התוצאות של קנאה או אחת התכונות הגורמת לכך שיקנא.
5. הסלק והעגבנייה הם הזוג הבא. הסלק "התאפק לא יכול". יש כאן שימוש במשמעות הפוכה של הפסוק ממגילת אסתר: "ויתאפק המן" (פרק ה' 10).
6. הגזר הרזה והמוארך רוקד עם הלפת העבה - תיאור מעורר צחוק. הגזר "מכרכר בכל עוז", ביטוי המזכיר את המשפט: "ודוד מכרכר בכל עוז לפני ה'" (שמואל ב' פרק ו, פסוק 14). שוב לפנינו שימוש בפסוק מקראי, תוך שינוי כלשהו: במקרא תואר ריקודו של דוד כחלק מעבודת הקודש, ואילו בשיר שלפנינו ביטוי זה מוזכר בהקשר של תיאור שמחה של יום חול, שמחה שהיא "לא שבת ולא חג". ברור,

שאם הילדים עדיין לא למדו את הפרקים המתאימים בתנ"ך, הרי שהפסוקים המתאימים לא יעוררו אצלם אסוציאציות).

7. עתה מצטרפים הבצל והשום - לשניהם ריח חריף. השיר מציג אותם כשונים מהציבור - הם מתלבטים בין הרגליים - הם מפריעים, בכל זאת. אין מגרשים אותם. העובדה שלא נמנעו מלהצטרף לשמחה ושאינ דוחים אותם, תדגיש עוד יותר עד כמה נבדל האפון מהציבור.

8. אחרונים מצטרפים תפוח-האדמה ובני-משפחתו. עליהם אומר השיר:

"בא לרקוד במחילה

הוא על כל משפחתו".

תפוח-האדמה שימש בשל זולתו מאכל לעניים והפך לסמל של עוני (יש לשער, שילדים כיום אינם יודעים זאת). גם תפוח-האדמה, למרות נחיתותו משתלב בשמחה.

הרמזים לחלקים שונים בצמח, מרמזים לכך שהשיר, בדברו על צמח מסוים, מתייחס לאותו חלק ממנו בני-האדם אוכלים אותו: הצנון בוער מקנאה (שורש); לאבטיח מדי פסים (פרי); תרמיליו של האפון ריקים; השום והבצל מתלבטים (גבעול); תפוח-האדמה אביון (פקעת). ההתרשמות היא, שהחלק הנאכל הגיע לשלב של בשלות¹ לאכילה. עובדה זו מבליטה את מצבו של האפון.

השיר מאניש את הירקות. ההאנשה נוצרה על-ידי ייחוס דרכי התנהגות אנושית לצמחים (ולא ייחוס תכונות אנושיות). אנו יודעים שהכרוב הרים שוק, הגזר מכרכר וכו';

הצבעים הקשורים בתיאור הירקות הם צבעים "בוערים": אדום (עגבנייה); צהוב (תירס); כתום (גזר, דלעת) - והכול על הרקע הירוק המשותף לכולם. הצבעים תורמים את תרומתם ליצירת הרושם של שמחת חיים ועליצות.

ייתכן שהשמחה שהיא כאילו "סתמית", נערכה משום שהירקות בשלו והם מלאי מרץ ואון. הבשלות היא מסימניה של השמחה והיא תוצאה ממנה. הירקות כבר "מלאים" ועל רקע זה בולטת עוד יותר העובדה, כמה הם קלי-תנועה. הם שונים זה מזה ובכל זאת, כל אחד מהם משתלב בציבור. למרות שאולי יש משהו בלתי רגיל בעובדה שהחגיגה נערכת ללא סיבה מיוחדת, אין הם תוהים או מתלבטים האם להצטרף - הם נסחפים לשמחה.

1

כדאי להבחין בין הפרי – התוצר שהתפתח מהפרח, לבין החלק הנאכל על ידי בני אדם, שהוא לא תמיד הפרי. לא תמיד יש התאמה בזמן בין הבשלות הבוטנית והבשלות לאכילה.

רק האפון אינו משתלב בציבור הרוקדים.

במה נבדל האפון משאר הפירות והירקות המתוארים בשיר?

כל פרט ופרט בתיאורו של האפון מבליט את ההבדל בינו לבין שאר הירקות.

השיר מדגיש בקשר לשאר הירקות רק את החלק הנאכל; בקשר לאפון מוזכר הצמח כולו "על מטהו נשען", "ותרמילי ריקים". הירקות מלאי מרץ ותנועה, ואילו האפון עומד חסר תנועה. הם "כבדים" אך קלי תנועה והוא "קל" (תרמיליו ריקים), אך כבד תנועה. הם מצטרפים לריקוד בלי לשאול שאלות והוא מתלבט "איכה אוכל".

הסיבה שאינו יכול להצטרף אל הרוקדים היא לפי דבריו:

"וציצי נשרו כבר

ותרמילי ריקים עוד".

כדאי לשים לב למשמעות הכפולה של המילה "תרמילי". "תרמילי" הוא אותו חלק באפון העוטף את הזרעים. תרמיל יכול להיות מיכל. האפון - תרמיליו ריקים, אין בו שום דבר.

את דבריו של האפון ניתן להבין בכמה דרכים:

א. **עדיין לא הגיע לבשלות.**

ב. **לעולם לא יגיע לבשלות.**

כלומר, לא ברור האם זו עקרות או טרם-בשלות.

מדוע מונעת ממנו תחושה זו מלהצטרף לריקוד?

התלבטויותיו של האפון והעובדה שכל שאר הירקות השתלבו בריקוד מאפשרות השערה שהמעצור נובע מרגשות שבתוכו. תחושת הפגם שבו, היא המבודדת אותו משאר הירקות (אין השיר מספר כיצד, היו הירקות מגיבים, לו ניסה האפון להשתלב במחול, או כיצד היה האפון מגיב, לו ניסה אחד המחוללים למשוך אותו אל המחול). מבחינה זו מזכיר שיר זה יצירה אחרת של ביאליק, "פרח עציץ".

הערות להוראת השיר

במצבו של האפון ניתן להבחין כמה יסודות: יש לשער שחלקם יוכל להיות מובן לילדים וחלקם קשור יותר בעולמם של מבוגרים וייתכן שילדים יתקשו להבינו. בעיית הפרט הבודד, המתקשה להשתלב בחברה, קיימת בכל חברה וכמובן גם בעולמם של ילדים. הבעייה המיוחדת הנרמזת על-ידי תחושת אי-בשלות ועקרות קשורה יוחר בעולם המבוגרים - ופחות תובן לילדים. לכן - זהו שיר שילדים יכולים "לגדול" אתו, כלומר: למצוא בו עניין כילדים ולחשוב עליו ולמצוא בו עניין מחודש - בבגרותם. ניתן לשער, שילדים יוכלו להבין את "תחושת הפגם" הנרמזת בשיר, כתחושה שמעכבת בעד האפון מלהצטרף לרוקדים. ייתכן שילדים יתקשו להבין את טיבו של הפגם, שהיא אי-בשלות זמנית או קבועה.

כדאי לשים לב לעניינים אלה:

1. שיר זה מופיע במקומות רבים בגירסות מקוצצות. בגירסות רבות, למשל, חסרים שני הבתים הראשונים, האפון הוחלף בפול וכו'. הקיצוצים והשינויים משנים את אופי השיר: הם משנים את האיזון בין השמחה והעצב. האפון נשען על סמוכה (מקל) אך לא הפול. לכן, רצוי שהכיתה תקרא אח הנוסח המלא.

2. הבנת השיר מבוססת במידה מסוימת על ידיעת כמה פרטי רקע. למשל:

- הבנת המילה בולבוס - תפוח-אדמה.

- הבולבוס, הבצל והשום, כסמלי עוני.

- השימוש בביטויים המזכירים פסוקים מהמקרא.

ייתכן שילדים יובלו להבין את השיר גם בלי לעמוד על כל הפרטים הללו, אך כדאי שהמורה יפנה את תשומת-לבו לעניין או לשניים מהחשובים ביותר.

3. כדאי שהמורה יברר, האם הילדים מכירים את צורתם הטבעית של הירקות המוזכרים בשיר, שאם לא כן - יתקשו להבין את התיאורים המרומזים בשיר.

4. השיר מאניש את הירקות. יש לשער שרוב הילדים יבינו זאת, אלא שכדאי לברר עניין זה.

הצעות לפעילויות בהוראת השיר:

העיון בשיר יכול להתנהל במסגרות ארגון שונות: בעבודה עצמית או בקבוצות (והמורה נעזר בדפים לתלמיד), או בשיחה כללית בכיתה (ובמקרה זה המורה יוכל להיעזר בדפים לתלמיד כראשי-פרקים).

א. הבנת השיר מחייבת כמה פעולות הכנה (ראה סעיף קודם).

ב. רצוי שהילדים יעמדו על עובדת בדידותו של האפון ואולי אף יחושו אותה. ניתן להשיג זאת תוך כדי עבודה בכתב או דיון בעל-פה.

רצוי שהמורה יעודד את תלמידיו להביע את דעתם והתרשמותם מהשיר, ויבהיר להם שהתרשמויות יכולות להיות שונות ומגוונות ואין לצפות לתשובות חד-משמעיות.

נושאים אפשריים לדיון:

1. האם השיר שמח או עצוב?

תוך הדיון בבעיה זו יעמדו הילדים על מבנה השיר, על היחסים ההדדיים בין שני חלקי השיר ועל הרגשות המתעוררים אצלם למקרא השיר: האם הם רגשות שמחה או עצב?

2. מדוע האפון אינו רוקד?

כדאי להבהיר כאן, מה אומר האפון ומה אנו מבינים מדבריו. תוך דיון בשאלה זו אפשר לנסות לבחון אפשרויות היפותטיות: מה היה קורה, לו ניסה אחד הירקות למשוך את האפון לחוג הרוקדים, האם האפון היה נענה?

בדיון הזה יכולים הילדים לנסות ולבדוק, במה שונה האפון משאר הציבור, וכן לעמוד על עומק בדידותו.

כיתה שקראה את השיר "עציץ פרחים" יכולה לנסות ולהשוות את הבדידות, כפי שהיא מבוטאת בשני שיריו של אותו המשורר.

3. בשעת הדיון בשיר, כדאי להבהיר, מה נאמר על כל אחד מהירקות: מהי צורתו, כיצד הוא מתנהג, עם מי הוא רוקד, ולעמוד על אלמנטים הומוריסטיים בשיר.

הערה: כאשר מתייחסים לתיאור הירקות והפירות הרוקדים. אפשר להציע לתלמידים להיעזר בטבלה, כדלהלן:

התנהגות הקשורה בריקוד	צבעים ²	הזוגות הרוקדים
הרים שוק	ירוק - ירוק	כרוב - כרובית

הפעילות הרבה המבוטאת בשיר מאפשרת הפעלה מגוונת של הילדים. דרכים אפשריות להפעלה:

1. פעילויות בציור:

הילדים ישקלו כיצד ראוי לצייר את הזוגות הרוקדים.

נקודות לשיקול דעת:

- מה הם הצבעים המתאימים?
- איזה חלק מכל צמח ראוי לצייר לפי השיר: את הצמח כולו או חלק ממנו.
- כיצד כדאי לצייר את הירקות? מוצע לא להשתמש כאן בציור נטוראליסטי, אלא בציור "מאניש", ואולי קריקטוריסטי.
- איך ניתן להבליט בציור את בדידותו של האפון, לעומת השמחה הכללית.
- השיקולים השונים יש בהם כדי לסייע בהבנה טובה ומעמיקה יותר של השיר.

² במקום שיכתבו את שמות הצבעים אפשר להציע לילדים להשתמש בצבעים ממש כדי להבליט את הצבעוניות הרבה המתוארת בשיר.

2. פעילויות בתנועה ובצליל

פעילויות אלו מוצעות כדי לאפשר למורה לחרוג מעט מן החדגוניות המילולית, שהיא לעתים מעייפת, אל פעילויות בלתי-מילוליות, שיש בהן כדי להעשיר את ההבנה, להעמיק את החוויה ועם זאת - לגוון את אמצעי ההוראה.

בהוראת "בגינת הירק" אפשר לנצל פעילויות בתנועה ובצליל בנושאים אלה:

א. אפיונם של הירקות הרוקדים, על-פי המתואר בשיר.

תוך כדי כך - אפשר להמחיש את אוירת השמחה ההולכת ומתעצמת, וסוחפת כל.

ב. המחשת המקצב שבשיר.

ג. הדגשת יסודות מבניים בשיר, כגון: השמחה הכללית – מול בדידותו של האפון העומד בצד.

לפני הכנת ההמחזה הכללית של השיר, רצוי להכין כל אחת מהפעילויות האלו בנפרד, תוך כדי עיון בשיר.

להלן הפירוט:

לסעיף א'

הילדים יכולים להציג בתנועה כל אחד מן הירקות המצטרפים לריקוד, תוך שימת-לב לביטויים המתארים אותו בשיר (ראה טבלה בעמוד 9 במסמך זה).

מוצע לעשות זאת תוך כדי קריאת השיר, כלומר – קוראים את המשפט המתאר את הירק (קפץ כרוב הרים שוק... התירס – בלוריתו אז הפשיל... הגזר – מכרכר בכל עוז וכו'), וממחישים זאת בתנועה. באופן זה תומחש האווירה העממית-ההמונית שביצירה.

לסעיפים ב'-ג'

ניתן לראות את מבנה השיר כדלהלן:

א. הקדמה (2 בתים);

ב. הריקוד - בחירת הזוגות וההיסחפות במחול.

ג. התמקדות באפון.

שני בתי ההקדמה מכניסים את הקורא לאווירת השיר, גם בתיאור המילולי וגם במקצב הריקודי, החוזר על עצמו לאורך כל השיר.

(V I V I)

מוצע לנצל מקצב זה כרקע להמחזות השיר בתנועה, בעזרת כלי-נקישה. כלי-הנקישה השונים מצטרפים ל"תזמורת" בהדרגה, באופן מקביל להצטרפותם של הרוקדים.

3. הצעות להמחזה כללית של השיר

ההמחזה הכללית תיעשה על יסוד פעילויות ההכנה שתוארו לעיל.

הילדים מחולקים ל-2 קבוצות. האחת - מרוכזת בפינה אחת, ומהווה תזמורת כלי-נקישה; והשנייה - מפוזרת בחדר ומייצגת את הירקות הרוקדים. האפון עומד מן הצד.

א. **ההקדמה** - ניתנת על-ידי קריאה מוטעמת וקצובה של שני הבתים הראשונים של השיר, או בנקישת המקצב בכלי, או בשילוב של קריאה ונגינה יחד.

ב. **הריקוד** - לאחר ההקדמה, פותח ילד אחד מן התזמורת בנקישת המקצב ומלווה את תנועות הריקוד של הזוג הראשון (הכרוב והכרובית); עם הצטרפותו של כלי שני, מצטרף זוג שני, וכך הלאה עד אשר כולם רוקדים ומנגנים.

תנועות הריקוד הן כפי שהוסבר קודם לכן, כאשר דובר על האפיונים של הירקות בשיר.

ג. **התמקדות באפון** - בעיצומה של השמחה יבוא סימן (תנועת-יד של המורה וכד') שיקטע את הגגינה ועמה ייפסק גם הריקוד.

תשומת-הלב תופנה מן הרוקדים אל האפון, המביע בתנועות את מצב-רוחו.

הערה:

קיימת כאן בעיה של העברה ממדיום מילולי למדיום חזותי:

בשיר - ההתמקדות באפון גורמת כביכול, להסחת-דעתו של הקורא מן הירקות, שכן הדברים מתוארים ברצף ולא בצורה בו זמנית. אולם, הקורא ממשך לחוש ברצף ההתרחשויות גם אם אינן מתוארות במילים ברגע מסוים.

בציור - ניתן להמחיש את הסיטואציה של האפון המסכן על רקע שמחת הירקות הרוקדים, כך שמתקבל תיאור בו-זמני של המצב (ראה הצעות קודמות).

בתנועה - גם כן ניתן לבצע את הדבר בו-זמנית, כאשר הירקות הרוקדים מתרחקים מן המרכז ומשמיים רקע לאפון.

הצבה כזאת תהיה אמנם נאמנה לרוח השיר, אך קיימת כאן בעיה: הילדים הרוקדים - אינם מסוגלים בעת הריקוד למקד את התעניינותם באפון, ואז אנו מחטיאים את המטרה של הבנת הסיטואציה מתוך הפעילות.

לכן מוצע לבצע זאת בשני אופנים:

פעם אחת תבוצע ההמחזה ברוח השיר, והירקות ימשיכו לרקוד ברקע, כשהאפון מבטא את אומללותו בתנועות מתאימות. בפעם השנייה, יעצרו הרוקדים על-פי סימן מוסכם וכביכול "יצאו מהמשחק", ויהפכו ממשתתפים פעילים לצופים, וכך יהיו מסוגלים להתבונן באפון ולהתייחס למצבו.

לאחר הפעילות הזאח כדאי לשוחח ולנתח את הסיטואציה, שכן, באמצעות ההמחזה ניתן יהיה לילדים לחוש, כיצד בדידותו של היחיד מחריפה על רקע שמחת הכלל.

לאחר הריקוד אפשר להראות לילדים את תמונתו של פיטר ברויגל - "חתונת עירכים", ולהבחין בה בתחושת השמחה העממית המושגת על-ידי הצבעים העזים, דמויות האיכרים, הבעות פניהם, תנועותיהם וכד'.

* * *

בכיתה בעלת ניסיון קריאה, אפשר לנסות להשוות יצירה זו עם יצירות אחרות, שגם בהן מתואר מי ששרוי לבדו. בקשר לכך, כדאי לזכור שיש להבדיל בין בדידות להתבודדות, בין מצב-רוח שהוא זמני לבין אישיות שהיא גורם קבוע.

במידה שלתלמידים יש ניסיון של קריאה בספר התנ"ך, אולי ינסה המורה להתייחס לרמזים התנכיים. אפשר לשאול את הילדים: "מה מזכיר לכם הביטוי...?" או: "האם ביטויים מסוימים בשיר מזכירים לכם משהו...?"

המורה יכול לנסות לנתח עם תלמידיו את תיאור השמחה כפי שהוא מוצג בשיר (ראה הגרף בעמוד 2), זאת - רק אם נראה לו, שתלמידיו יכולים להבין את זה. אפשר לעשות זאת בדרכים שונות. למשל:

א. כעבודה עצמית - אישית, או עבודה עצמית של קבוצה. המורה מסרטט את הגרף על כרטיס ומבקש את תלמידיו לסמן את נקודות המפנה השונות בשיר.

ב. בשיחה כללית של המורה עם הכיתה או עם חלק ממנה.

להלן הצעה של יצירות ספרות אחדות שיש בהן ביטוי למצבי-בדידות:

א. **אני לבדי בבית** - מאת לאה גולדברג. מתוך "צריף קטן", ספריית פועלים, עמ' 32.

הבדידות כאן היא ארעית, קשורה בהיעדרותה של האם.

ב. **אצבעוני** - מאת ח"נ ביאליק. מתוך "שירים ופזמונות לילדים", הוצאת דביר, עמ' ס"ג-ס"ד.

ג. **בדידות** - א.א. מילן, תרגום אורלנד, הוצאת מחברות לספרות, עמ' 11.

שיר על הבדידות מתוך רצון. כאן הילד מעוניין לשהות לבדו. אולם לפי רוח השיר, סביר לשער שכאשר יחפוץ - יחזור אל הציבור.

ד. **החתול אשר התהלך לבדו** - מאת ר. קיפלינג, מתוך "כן-היה", תרגום א. רגלסון, עמ' 35.

אחד המוטיבים בסיפור זה, היא העובדה, שהחתול מעדיף את הבדידות.

ה. **הילד סתם** - יהונתן גפן, מתוך "הכוכבים הם הילדים של הירח", הוצאת דביר, עמ' 9.

תיאורו של הילד השרוי לבדו מנקודת ראותו של ילד אחר, החש שאינו יכול לפנות אל "הילד סתם".

ו. **מעשה בילדה בודדה** - מרים ילן-שטקליס. מתוך "יש לי סוד", הוצאת דביר, עמ' 21.

תחושת הבדידות של ילדה שנותרה לבדה בבית. יש לשער שכאשר יחזרו הוריה, תחלוף תחושה זו.

ז. **פרח עציץ** - ח.נ. ביאליק. מתוך "שירים ופזמונות לילדים", הוצאת דביר.

א. מאמרים על היצירה של ביאליק

- חנני, ח'. (תשי"ג) "ביאליק בבית הספר". אורים ו', עמודים 123-126.
- סגל מ'. (1963) "ביאליק והילדים בשירים ופזמונים" הד הגן, כ"ח עמוד 343.
- פיכמן י'. (תשי"ג) "שירת ביאליק" מוסד ביאליק, עמוד רס"ט.
- רות מ'. (1963) "גיל גיל וסיפוריו" הד הגן, כ"ח עמוד 15.
- שטרמט ש'. (תרצ"ט) בתוך "פני ספרות" ב'. הוצאת דביר, עמוד 63.
- שמואלי א', (תשי"ג) "על שלוש פואמות לילדים" אורים כרך י', עמוד 234.

ב. גלגולו של אותו מוטיב ביצירות אחרות.

- רב גדיאל נער – מ.י. גוריון: ממקור ישראל ע"א, שנץ צ"ש (עמוד תס"א).
- רב גדיאל התינוק – עגנון, מתוך "אלו ואלו" עמוד תט"ז.
- ג. שלום – ממקורותיו של מעשה ו' גדיאל התינוק בספרות הקבלה, מתוך "עגנון ש"י", תשי"ט – תשכ"ו.
- ג.מ. בארי – פיטר פן (בתוך ספרו של א. אופק – מרובינסון עד לובנגולו, מסדה תשכ"ד).
- האחים גרים, אצבעוני, בתרגום ד. קמחי, הוצאת צ'צ'יק.
- סוויפט – מסעי גוליבר, תרגום י' לבנון ע"פ סטרולוג "מסעות גוליבר", 1966.
- א. שלונסקי – עלילות מיקי – מהו, ספריית פועלים 1961.
- ש. פרו – אצבעוני, בתרגום ו. ישראל, הוצאת מזרחי.